

Μακεδονικά

Τόμ. 35 (2006)

ΧΑΡ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Το χρονικό της Ορμύλιας, έκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 107

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.17](https://doi.org/10.12681/makedonika.17)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2011). ΧΑΡ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Το χρονικό της Ορμύλιας, έκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 107. *Μακεδονικά*, 35, 301–303. <https://doi.org/10.12681/makedonika.17>

Χαρ. Κ. Παπαστάθης, *Τὸ Χρονικὸ τῆς Ὁρμύλιας*, ἔκδ. University Press, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 107.

Ἡ γνωστὴ κωμόπολις τῆς Χαλκιδικῆς Ὁρμύλια ἔχει τὸν χρονικογράφου της ποὺ περιγράφει σὲ δύο φάσεις τὸ χρονικὸ τοῦ τὰ δραματικὰ γεγονότα ποὺ ἔλαβαν χώραν στὴν Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος στὶς περιόδους 1821-1827, 1828-1837. Τὸ χρονικὸ ἀπόκειται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἀφοῦ ἀγοράσθηκε ἀπὸ κάποιον Ἡλία Βλάχο, στὸ κατάστημα Δ. Στάϊκου, στὸ Μοναστηράκι τὴν 28η Ὀκτ. 1920· ἔκαμε δηλαδὴ ἓνα ταξίδι, ἄγνωστο σὲ ποιὰν ἐποχῇ, ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ ὡς τὴν Ἀθήνα. Τὸ χρονικὸ εἶναι ἀπιτλο, ὁ τίτλος δόθηκε ἀπὸ τὸν ἐκδότη τοῦ κ. Χαρ. Παπαστάθη, ὁ ὁποῖος μάλιστα προτείνει ὡς συντάκτη τοῦ τὸν ἀναγνώστη Γιαννάκη ποὺ ζεῖ τὴν κρίσιμη αὐτὴν περίοδο στὴν Ὁρμύλια μὲ βάση αὐτόγραφο σημεῖωμά του σὲ σταχωμένο βιβλίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὴν Ὁρμύλια· τὸ σημεῖωμα τοῦ θεωρουμένου ὡς χρονικογράφου, βεβαίως, δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸν ταυτίσουμε μὲ τὸν ἀνώνυμο συντάκτη τοῦ χρονικοῦ. Πάντως τίποτε δὲν ἀποκλείει νὰ θεωρήσουμε τὸν Γιαννάκη ὡς τὸν συγκεκριμένο χρονικογράφου καὶ ἡ ἀντιπαροβολὴ τῆς γραφῆς τοῦ σημεῖωματος καὶ τοῦ κειμένου ὁδηγεῖ στὴν ταύτιση αὐτὴν. Κατὰ τὸν ἐκδότη τοῦ χρονικοῦ ἐλάχιστα εἶναι τὰ σημεῖα προσωπικῶν ἀναφορῶν τοῦ σὲ κείμενό του: ἀσχολεῖται, προφανῶς, μὲ γεωργικὰς ἐργασίας, βρέθηκε στὴν Σμύρνη μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Χαλκιδικὴ, ἀπ' ὅπου ἐπιστρέφοντας αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ Ἑλληνας πειρατὲς – τότε ἦταν περίπου 22 ἐτῶν– καὶ μετεῖχε στὴν παράτολμη πορεία τῶν συγχωριανῶν τοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴ γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν στὸν τιμαριούχο τῆς Ὁρμύλιας Χατζῆ Μεχμέτ ἀγᾶ ποὺ δυνάστευε τὸν τόπο τους. Ὁ συγγρ. θεωρεῖ ὅτι ὁ χρονικογράφος ἦταν κατώτερος κληρικός, ἀναγνώστης, ποὺ ἐνίοτε πιθανῶς κήρυττε καὶ τὸν θεῖο λόγο, βαθύτατα εὐσεβής, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο του, τουλάχιστον στὰ πρῶτα φύλλα, εἶναι διάσπικτο ἀπὸ θεοκρατικὰς ἐρμηνείας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἡ θρησκευτικότητά του, ὡστόσο, δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ἀσκεῖ κριτικὴ στὸν κλῆρο γιὰ ἀτασθαλίαι, κοσμικὰς δραστηριότητες καὶ κακὴ συμπεριφορὰ Ἁγιορειτῶν στὰ γυναικόπαιδα ποὺ κατέφυγαν στὸν Ἅθωνα κατὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὴν Χαλκιδική. Στὸ χρονικὸ τοῦ ὁ ἀναγνώστης Γιαννάκης ἀποτυπώνει γεγονότα ποὺ ἔζησε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ ἐξερχοῦν ἡ Ἐπανάσταση στὴν Χαλκιδική· ὅ,τι γράφει τὸ γνωρίζει ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ αὐτὰ ποὺ καταστρώνει στὰ χρονικά του ἐλπίζει ὅτι θὰ διαβασθοῦν, ἀφοῦ περάσει ἡ λαίλαπα τῶν δραματικῶν γεγονότων ποὺ γνώρισε ἡ Χαλκιδική.

Στὸ Χρονικὸ διαβάζουμε γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 στὴν Χαλκιδική, τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων, τὴν φυγὴ τῶν κατοίκων, τὴν πυρπόληση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὁρμύλιας ποὺ μόλις εἶχε ἐγκαινιασθεῖ, τὰ σπίτια ποὺ κάηκαν καὶ τοὺς κατοίκους της ποὺ ἔφυγαν λιμοκτονώντας στὴν Συκιά, τὴν Κασσάνδρεια, τὸ Ἅγιον Ὄρος. Καὶ ἐδῶ ἔχει τὸ παράπονό του ὁ χρονικογράφος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τῶν «ἀναγίων» πατέρων ἔναντι τῶν γυναικοπαίδων, ποὺ καὶ αὐτοὺς ἐδοκίμασε ὁ Πανάγαθος μὲ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων. Ἀσκεῖ ἀκόμη καὶ δριμύεια κριτικὴ κατὰ τοῦ Ἐμμανουήλ Παπᾶ (*ψοροάρχοντας πλάνος!*), περιγράφει καὶ μάχες, γράφει γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Μεχμέτ Ἐμῖν Ἐμποῦ Λουμποῦτ πασᾶ καὶ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς (*γυμνὸς καὶ πεινασμένος, ἀποροῦμενος τί νὰ κάμῃ· ὀσπῆτιον νὰ κτήσει; ἢ νὰ κοιτάξῃ νὰ θραφῆ;*), ἀπὸ τίς βιαιοπραγίες τῶν

Τούρκων, αλλά και εκείνων των επαναστατών που δεν φέρονταν καλῶς στους συμπατριώτες τους και που πολύ υπέφεραν οἱ κάτοικοι τῆς Ὁρμυλίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ εἶχε ὡς παρηγορία τὸ κήρυγμα παραπονούμενος καὶ γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἱερέων σημειώνοντας καὶ ποιῆς εἶναι οἱ ὑποχρεώσεις τους ἀπέναντι στοῦ ποιμνίου τους· τὴν ἴδια ἀπογοήτευση καταγράφει ὁ χρονικογράφος καὶ γιὰ τὴν στάση τῶν προυχόντων τῆς Ὁρμυλίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γιαννάκης ὁ χρονικογράφος περνᾷ στὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων μετὰ τὸ 1828, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκριβεία τῆς ἐποχῆς. Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καὶ τὸ 1830 μετὰ τὴν ἐπιβολὴ βαριᾶς φορολογίας καὶ τῶν ἀγγρασιῶν (*Εἶναι καὶ ἄλλα ὅπου δὲν ἔμπορεῖ τινὰς νὰ τὰ περιγράψῃ· ἀπερνοῦσαν τοῦρκοι ἀρματωμένοι, μὲ τουφέκια, πιστόλια, μαχέρες, καὶ πάλιν ἡμᾶς ἀγκάρευαν*). Καὶ μὴ μπορώντας νὰ περιγράψῃ ὅλα τὰ δεινὰ ἐκλείσει τὸ 1830 ὡς ἐξῆς: *πλὴν ὅσα ἠμπόρεσα ἔγραψα. ἐπειδὴ δὲν μοὶ ἐξαρκεῖ ὁ νοῦς καὶ ἡ γλῶττα*.

Γιὰ τὸ 1831 ὁ χρονικογράφος καταγράφει τὶς τουρκικὲς αὐθαιρεσίες σὲ βάρος τῶν χωρικῶν τοῦ ἀναγκιτώντας γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ παρακαλώντας τὸν Θεὸ νὰ ρίψῃ ἐξ οὐρανοῦ νὰ τοὺς καύσῃς ὅλους τοὺς ἀγαρηνοὺς.

Τὰ αὐτὰ περίπου συνέβησαν καὶ τὸ 1832, ὅπου καταγράφεται καὶ ἡ ἀντίδραση τῶν κατοίκων τῆς Ὁρμυλίας καὶ ἡ ὑποχώρηση τοῦ βοεβόδα μετὰ ἀπὸ τὶς διαμαρτυρίες τους καὶ τὴν ἀδυναμία τους νὰ καταβάλουν τοὺς φόρους. Καὶ ἀναφέρει ὁ Γιαννάκης μὲ ἐμφανῆ ἱκανοποίησι *ὅτι Θεοῦ θέλοντος καὶ διὰ δυνάμεώς του, ἐταπεινώθησαν οἱ Τοῦρκοι, χωρὶς νὰ ἰδοῦν οὔτε πόλεμον οὔτε κανέν φόβον μάλιστα ἦλθε καὶ ἕνας πασιᾶς, εἰς Θεσσαλονίκην, δικαιοκρίτης καλός*. Ἡ μόνη δυσκολία φαίνεται ὅτι προερχόταν ἀπὸ τὴν δράση τῶν κλεπτῶν. Λίγους μῆνες ἀργότερα ἄρχισε πάλιν ἡ βαρεῖα φορολογία, τὰ εἶδη τῆς ὁποίας καταγράφει, κατὰ τὴν συνήθειά του, ὁ ἀναγνώστης Γιαννάκης. Καὶ δὲν παραλείπει νὰ καταγράψῃ καὶ τὶς ποικίλες ἀγγραφεῖες, ἀλλὰ καὶ τὶς κοσμικὲς δραστηριότητες τῶν ἱερέων τῆς Ὁρμυλίας, γιὰ τὶς ὁποῖες διατυπώνει δριμύτατα σχόλια. Στὰ τέλη τοῦ 1832 σημειώθηκε καὶ μεγάλος παγετός, ἀλλὰ καὶ ἐπιδρομὴ κάμπιας. Ἔτσι κύλησε καὶ τὸ 1833 μετὰ τοὺς φόρους, τὶς ἀγγραφεῖες, τὴν ἐπιδρομὴ τῆς κάμπιας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἥρεμη συμπεριφορὰ τῶν Τούρκων –*τοῦτο ὁμως τὸ καλὸν ἔγινε, ὅπου οἱ Τοῦρκοι, τόσοσιν οἱ ἐξουσιάζοντές μας ἄλλο τόσοσιν καὶ οἱ διαβάται ἔγιναν πολλὰ ἡμεροὶ καὶ καλλοί, ὅπου κανεὶς ἀνά, καὶ ἄβράτ δὲν ἔβρουσε, ἀλλ’ οὔτε κιαοῦρ εἶπε, μόνον ἀπερνοῦσαν εἰρηνικῶς*. Γιὰ τὸ 1834 ὁ χρονικογράφος μας γράφει ὅτι καὶ αὐτὸς κύλησε μετὰ φόρους στὰ κοινούλια, ἀγγραφεῖες, ἀδικίες τῶν Τούρκων σὲ βάρος τῶν χωρικῶν καὶ ἐπιπλέον τὴν ἀγγραφεῖα τῆς κοπῆς ξυλίας ἀπὸ τὰ γύρω δάση ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ ἀνάκτορο ποὺ ἐφτιαχνε στὴν Θεσσαλονίκη ὁ πασᾶς· τότε ἔγινε καὶ ἡ ἀπογραφὴ κατὰ τὴν πρακτικὴ τῆς ὀθωμανικῆς γραφειοκρατίας [*τί λόγι (μυθῶ) ἦτον ὁ καθ’ εἰς, τί μουστάκι εἶχε, τί ὄφριδια, τί μάτια καὶ πόσον χρόνον ἦτον, ἕως καὶ τὰ νεογέννητα βρέφη ἔγραφον*]· βλ. τώρα καὶ τὸ πολύτιμο βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Β. Δημητριάδη, *Ἡ Θεσσαλονίκη τῆς παρακμῆς*, Πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1997. Τὸ ἴδιο φαίνεται, κατὰ τὴν ἀποψή μου, ἔπραξε καὶ τὸ Οἰκουμηνικὸ Πατριαρχεῖο μέσθ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης. Τότε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη κατέστησε ἀργὸ καὶ τὸν πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰμπραῖμ.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835 διηγεῖται ὁ Γιαννάκης τὴν δράση τοῦ καπετὰν Κοκοβίνου μετὰ τοὺς 17 κλέπτες του ποὺ δροῦσαν στὴν περιοχὴ, ἀλλὰ ποὺ τελικῶς συνελήφθησαν ἀπὸ Ρωμιούς καὶ Τούρκους στὴν Κασσάνδρα καὶ οὕτως τοὺς ἐλάλασιν. Τὰ σημαντικότερα γεγονότα τοῦ 1835 ἦσαν: ἡ ἐμφάνισι κλεπτῶν στὸν Παρθενώνα τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ διορισμὸς νέου καὶ ἀδικου πασᾶ στὴν Θεσσαλονίκη, ὁ παγετός τοῦ

Μαρτίου, ἡ νέα ἀπογραφή, ἡ ἀποστασία τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας Μαχμούτ Μποσατλή πού νίκησε τὸν τουρκικὸ στρατὸ –γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴν μισθοδοσία τοῦ ὁποίου ἐπεβλήθησαν νέοι φόροι καὶ ἀγγραφεῖς σὲ βάρος τῶν κατοίκων τῆς Ὁρμούλιας–, ἡ ἐξουδετέρωση τῶν κλεπτῶν καὶ ἡ ἡρεμία πού ἐπικράτησε στὴν περιοχή. Τὸ μόνο κακὸ ἦταν οἱ ἀδικίες τοῦ πασᾶ σὲ βάρος τῶν κατοίκων πού αὐθαιρετώντας ἔκλεπτε τὴν παραγωγή τους, ἐπιβάλλοντας ταυτοχρόνως καὶ τὶς συνηθισμένες ἀγγραφεῖς. *Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος ἀπερνοῦσε, καθὼς καὶ ὁ προαπερασμένος, μὲ ταῖς ἰδίας ἀγγραφαίς, μὲ τὴν ἰδιαν ἀδικίαν, μὲ τὴν ἰδιαν ἡσυχίαν. μόνον τὰ δωσίματα ἀνέβησαν περισσότερο* αὐτὰ γράφει ὁ Γιαννάκης γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1836 πού συνεχίσθηκε μὲ τὴν ἀνυδρία: *ἓνα καῦμα τὸ καλοκαίρι, κλύδωνας (ἀναταραχὴ τοῦ καιροῦ) καὶ σίφουνας.* Τὸ 1837 ἦταν ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο μόνον πού ὁ χειμῶνας χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ ἀνυδρία καὶ ζέστη, ἔκλειψη σελήνης (8 Ἀπριλ.), πανούκλα στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ἀγγραφεῖα τῶν κατοίκων γιὰ τὴν μεταφορὰ σιταριοῦ στὴν δοκιμαζόμενη πόλη. Ὁ Γιαννάκης καταγράφει, ὡσαύτως, τὰ ποσὰ πού πλήρωσε ἡ Ὁρμούλια γιὰ ὑποθέσεις καὶ ὑποχρεώσεις τῶν Τούρκων γιὰ κατασκευὴ γέφυρας στὸν Ἄξιό, ἀγώγια, πεσκέσια κ.λπ. Τότε ἀντικαταστάθηκε καὶ ὁ πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης.

Αὐτὰ ἦσαν σὲ γενικὲς γραμμές, κατὰ τὴν ἀποψή μου, τὰ κυριότερα σημεῖα τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γιαννάκη· ἓνα χρονικὸ ἀνεκτίμητο γιὰ τὴν τοπικὴ ἱστορία, τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας, τὰ δεινὰ πού ὑπέστη ἡ Χαλκιδικὴ τὴν περίοδο 1821-1837. Ὁ ἐκδότης κ. Χ. Κ. Παπαστάθης τὸ ἐξέδωσε κατὰ τοὺς καθιερωμένους κανόνες ἐκδόσεως τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων καὶ τὸ σχολίασε μὲ τὸν δέοντα τρόπο στὶς σημειώσεις του πού ἀκολουθοῦν τὴν ἐκδόσή του.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Θωμᾶς Κ. Παπαθανασίου, *Τὰ δημοτικά τραγούδια τοῦ Ταξιάρχη Γρεβενῶν*, ἔκδ. Πολιτιστικὸς Σύλλογος Ταξιάρχη Γρεβενῶν-ἔκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 227.

Ὁ κ. Θ. Κ. Παπαθανασίου εἶναι φιλόλογος-καθηγητὴς καταγόμενος ἀπὸ τὸν Ταξιάρχη, τὸ γνωστὸ κεφαλοχώρι τῶν Γρεβενῶν, ἀσχολούμενος ἀπὸ καιροῦ μὲ ἰδιαιτέρη εὐαισθησία μὲ τὴν πολιτισμικὴ παράδοση τοῦ τόπου του, τὴν ὁποία ἐβίωσε ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια καὶ ἡ ὁποία τείνει νὰ ἐξαφανισθεῖ ἐξ αἰτίας τῶν νέων μορφῶν τρόπου ζωῆς πού εἰσέβαλε στὴν ζωὴ μας ἐδῶ καὶ ἀρκετὸν καιρὸ. Αὐτὴν τὴν πολιτισμικὴ παράδοση φιλοδόξησε νὰ περισώσει ὁ συγγρ. μὲ τὴν παρούσα ἐκδοση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ χωριοῦ του. Καὶ αὐτὴν τὴν φιλότιμη προσπάθεια χαιρετίζουμε ὅλοι, μὲ πρῶτον τὸν Νομάρχη Γρεβενῶν κ. Δημ. Β. Ρίγγο, πού προλογίζει καὶ τὴν ἐκδοση τοῦ βιβλίου. Ὁ συγγρ. ἐργάσθηκε μὲ φιλοτιμία καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν καταγραφή τῶν τραγουδιῶν τοῦ Ταξιάρχη βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀνθρώπους, συγγενεῖς, φίλους καὶ συγχωριανοὺς πού ἀνέσυχον ἀπὸ τὴν μνήμη τους τὶς παλαιὰς καλὰς ἐποχὰς πού τὸ δημοτικὸ τραγούδι συνόδευε τὶς χαρὰς καὶ τὶς λύπες τοῦ Ταξιάρχη, ὅπως, ἄλλωστε, καὶ κάθε ἑλληνικοῦ χωριοῦ.

Ἡ παρούσα ἐκδοση μερίζεται σὲ τρία μέρη. Στὸ πρῶτο ὁ συγγρ. χαρακτηρίζει, καὶ αἰτιολογεῖ τὸν χαρακτηρισμὸ, τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι ὡς πνευματικὸ δημιούργημα· ἐξετάζει, ἔτσι, τὴν δημιουργία του, τὶς ρίζες του (ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου ἀκόμη), τὸ ἱστορικὸ, οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ πολιτισμικὸ ὑπόβαθρο,